WITOLD SZABŁOWSKI

Spravedliví zrádci. Sousedé z Volyně

Když jedni zabíjejí, druzí přicházejí s pomocí.

SPRAVEDLIVÍ ZRÁDCI

EDICE MODERNÍ DĚJINY

Spravedliví mezi démony

Proč jeden člověk vezme motyku, vidle, nůž a jde zabíjet, zatímco druhý riskuje všechno, aby zachránil cizí lidi?

recenze/15. 8. 2018 / Josef Mlejnek jr.

Válku a neštěstí mohou různí lidé vnímat velmi rozdílně. „U nás ve sboru vládla za války velmi vznešená atmosféra. Vzpomínám si, že jsme tehdy všichni čekali, že zanedlouho nastane konec světa a my spatříme Ježíše Krista, anděly a archanděly. Maminka často opakovala: ‚Dobře, že jsem se stihla obrátit na víru, že věřím.' Když začali Němci zabíjet Židy, už nikdo nepochyboval. Vždyť Židi jsou vyvoleným národem! Tolik se toho o nich v Bibli píše. Když je vraždí, musí to být konec světa, mám pravdu? Vzpomínám si, že jsem se šla na dvorek podívat, jestli už andělé neletí. Pozorovala jsem nebe a čekala. Smrt nás nděsila. Člověk se ničeho nebál. Bylo jasné, že jde o začátek konce světa," svěřuje se Ukrajinka a členka letniční církve jménem Ola Witoldu Szabłowskému v jeho knize *Spravedliví zrádci. Sousedé z Volyně*, jejíž český překlad (polský originál je z roku 2016) letos vyšel díky ostravskému sdružení PANT a nakladatelství Past production.

Není primárně o holocaustu, ale o události, jež vraždění Židů v mnohém připomíná, časově je s ním zhruba souběžná a kterou Poláci dokonce oficiálně, usnesením parlamentu, považují za genocidu. Označuje se jako volyňský masakr nebo volyňská řež, byť se protipolské násilí posléze z Volyně (což je historický region v dnešní západní Ukrajině) přeneslo i do jiných oblastí současné západní Ukrajiny a východního Polska. Pachateli byli Ukrajinci, často lidové vrstvy ozbrojené zemědělským náčiním, ovšem podnícené a řízené politickými a vojenskými strukturami, Organizací ukrajinských nacionalistů (OUN či OUN-B, kde „béčko" znamená frakci Stepana Bandery, jež ale v rámci OUN převládla, a tudíž reálně představovala vlastně „áčko") a Ukrajinskou povstaleckou armádou (UPA). Ukrajinské nacionalistické organizace si kladly za cíl vytvořit etnicky jednolité ukrajinské území, které by se po válce bez diskuse stalo součástí kýženého samostatného ukrajinského státu, a nikoliv státu polského, kam západní část – etnicky velmi pestré – Volyně v meziválečném období spadala.

Pokud byl holocaust počátkem konce světa, dalo by se nyní namítnout, že si finále dává trochu načas, leč jedná se o námitku omezeného lidského jedince, jehož časová perspektiva je jistě hodně přízemní. Paní Ola se pak do Szabłowského skvěle napsané knihy, propojující autorovo vlastní detektivní pátrání s řadou jiných zdrojů zpravidla vzpomínkové povahy (a žánrově tedy balancující mezi reportáží a memoáry), nedostala jen tak náhodou. Na vyhlazování Židů totiž nereagovala pouze zasněným pohledem upřeným k nebi. Židům, kteří se skrývali v okolních lesích, spolu s matkou a tetou nezištně pomáhaly, nosily jim do lesa jídlo, nechávaly je ohřát a přespat doma nebo ve stodole. „Každých pár dní maminka říkala, že půjdeme do lesa. Radovala jsem se. Měla jsem Židy moc ráda a ráda jsem se na ně dívala. Dnes vím, že za to hrozila smrt, ale tehdy jsem nic netušila. Byla jsem malá a brala jsem to jako dobrodružství."

Mykola Pymonenko: Vánoční věštění (1888). Zdroj: Wikimedia Commons.

Szabłowski se s Olou seznámil, když pátral po Ukrajincích, kteří dokázali pomoci svým polským sousedům vražděným jejich krajany, a ona se mu až po nějaké době svěřila i se svým příběhem – prý: „Já jsem si myslela, že hledáš nějaké velké hrdiny."

Szabłowského kniha je ale právě o takovýchto „velkých malých" hrdinech a hrdinkách. Například o neznámých Ukrajinkách, které pomohly Kamile Hermaszewské, matce budoucího prvního (a dosud i posledního) polského kosmonauta Mirosława Hermaszewského, jenž se ocitl na oběžné dráze nedlouho po „našem" Vladimíru Remkovi. Jeho matku v březnu 1943 při ukrajinském nájezdu na polskou osadu Lipniki, kdy útočníci obec vypálili a povraždili skoro dvě stovky jejích obyvatel, střelil do hlavy jakýsi banderovec, ale kulka ji pouze škrábla spánek a roztrhla ucho. Upadla, avšak po chvíli se zvedla a utíkala dál. „Dlouho běžela kupředu, a když se jí vrátila schopnost logického uvažování, uvědomila si, že stojí bosá v lehkých šatech mezi známými Ukrajinkami na okraji sousední vesnice Bialka, šest kilometrů od Lipniků. Ženy ji litovaly, kdosi přinesl kožešinovou vestu, aby se zahřála, a setřel jí z obličeje krev, jiná ruka podávala kousek chleba. Tyto projevy lidskosti pomohly mamince," vypráví v Szabłowského knize syn Mirosław, „uvědomit si celou hrůzu situace. ‚Kde je moje dítě?' vykřikla srdceryvně. ‚Zůstalo tam,' ukázala na rudý obzor. Vykročila, ale Ukrajinky ji zastavily. Tam na vás čeká jistá smrt, říkaly shodně."

Bialka byla dle Szabłowského „vesnicí plnou nacionalistů. Před dvěma týdny [myšleno dva týdny před popisovaným útokem z roku 1943] vyhodili místního učitele Barcze s manželkou a dětmi z okna a pak je dobili zemědělským náčiním. Kromě této rodiny zemřeli i další Poláci ze vsi – Leszczyňští, Pastuszewští a Szuwarkovi." Kamila Hermaszewská se však se svým rok a půl starým synkem, kterého při útěku nesla v uzlíčku, ale po výstřelu jí vypadl z rukou, shledala druhý den. Otec ho našel na zemi mezi mrtvolami příbuzných i sousedů, na poslední chvíli, neboť malý Mirosław nebyl daleko od umrznutí.

Zmíněné Ukrajinky riskovaly vlastní život, poněvadž ukrajinští nacionalisté se s těmi, kteří Polákům pomáhali, často vypořádávali zcela nemilosrdně, včetně nejbližších rodinných příslušníků. A o fanatismu doby, ale i o odvaze pomoci, pak svědčí následující drsný mikropříběh: „Starosta obce Sokil [Ukrajinec] zachránil a vyvezl do Lubomlu Polku se dvěma dětmi ve věku tří a půl roku, jejímž manželem byl Ukrajinec ze Sokilu Aljoša Bašuk, jehož řada svědků identifikovala jako účastníka masakru a jenž chtěl svoji rodinu povraždit."

Polský historik Grzegorz Motyka vyčísluje počet polských obětí ukrajinských útoků mezi 9. únorem 1943 a 18. květnem 1945 na asi 100 tisíc, polským odvetným akcím v letech 1943–1947 padlo podle něj za oběť 10 až 15 tisíc Ukrajinců, mnohdy rovněž velmi nevybíravým způsobem. Údaje se týkají nejen volyňského regionu, ale celého prostoru dnešní západní části Ukrajiny a východního Polska, jelikož ukrajinsko-polské násilí se posléze z Volyně přelilo – zejména do Haliče. Motykovu knihu *Volyň 1943. Genocidní čistka – fakta, analogie, historická politika* letos vydalo nakladatelství Academia a v *Babylonu* jsme ji nedávno recenzovali – viz zde.

Jak je ale vůbec něco takového možné, ptá se v závěru Szabłowski, „proč jeden člověk vezme do rukou motyku, vidle, nůž a jde zabíjet", zatímco „druhý riskuje všechno, aby zachránil cizí lidi"? Přičemž implicitně tyto drásavé otázky vlastně obsahuje každá druhá stránka jeho knihy. Konkrétní odpovědi se kromě zmíněného Grzegorze Motyky snaží přinést například i americký historik Timothy Snyder v knize *Obnova národů. Polsko, Ukrajina, Litva, Bělorusko 1569–1999*, kterou letos v českém překladu též vydalo sdružení PANT. Motyka i Snyder uvádějí jako jednu z hlavních ne-li úplně hlavní příčinu „protipolské akce" UPA holocaust coby faktor způsobující všeobecné zhrubnutí poměrů, ale i jako záležitost pro místní nacionalisty inspirativní. A navíc, cynicky řečeno, vzdělávací a výchovnou, poněvadž řada banderovců původně sloužila v oddílech německé pomocné policie, které se na holocaustu přímo podílely. A co se v letech 1941 a 1942 při vyhlazování Židů u německých nacistů naučili, to pak v roce 1943 vůči Polákům jako když našli…

Motyka však vyjmenovává i jiné důvody (byť u řady z nich zpochybňuje jejich bezprostřední kauzální charakter), které mají kořeny ve vzdálenější historii, včetně toho, jímž operují hlavně Ukrajinci: dlouhodobým polským národnostním, sociálním i náboženským útlakem. A zmiňuje dokonce i „démonologický" výklad neobyčejné surovosti volyňských masakrů, který se v polském prostředí objevuje, podle něhož jsou primárně na vině démoni, „kolektivní posedlost satanem". Což sice někomu může připadnout jako vysvětlení naprosto bizarní a nevědecké (ostatně, Motyka ho pouze zmiňuje v jednom odstavci, nezastává ho), nicméně krutost volyňského masakru, při němž třeba vydloubávání očí patřilo ještě k těm humánnějším metodám, k podobným úvahám zcela logicky vede.

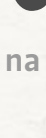
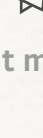
Witold Szabłowski však do těchto pekelných temnot přináší alespoň trochu světla – právě tím, že dokazuje existenci spravedlivých, kteří se k běsnému vraždění nepřidali, ba za toto odmítnutí připojit se ke zlu i za ochotu pomoci bližním z jiného národa často zaplatili životem. Ukrajinští spravedliví tak podle něj určitě zachránili tisíce Poláků. Snad pouze díky knihám, jakou je ta jeho, se čtenář důkladněji obeznámený s masakry dvacátého století vůbec dokáže smířit s tím, že je člověk a očekávat zítřek a nakonec i ten konec světa, který za války vyhlížela paní Ola, s nadějí.

„Nikdy jsem nikoho nezachraňoval proto, že to byl Polák, Čech, Žid nebo Němec. Zachraňoval jsem lidi, protože to tak za války po svých dětech chce náš nebeský Otec. Aby pomáhaly jeden druhému," říká v Szabłowského knize evangelický kazatel Jan Jelínek (*1912 – +2009), označovaný též za „českého Schindlera", poněvadž za druhé světové války společně se svou ženou nezištně a s ohrožením života pomohl mnoha lidem různých národností i vyznání. Před válkou působil právě na Volyni v české obci Kupičov – česká menšina tvořila nepřehlédnutelnou součást tehdy národnostně pestré volyňské krajiny. V komunistickém Československu byl Jelínek posléze – bohužel příznačně – různě perzekvován včetně vězení. Nesměl působit jako farář a mohl vykonávat výlučně dělnické profese. V roce 2003 vydal vlastním nákladem knihu vzpomínek *Pouštěj chléb svůj po vodě*. Moc se o něm, opět příznačně, u nás neví, přičemž u Szabłowského tvoří jednu z ústředních postav. A jeho výše citovaná slova se mi pak zdají navýsost aktuálním komentářem i výzvou vzhledem k migrační krizi.

(Szabłowski, Witold: Spravedliví zrádci. Sousedé z Volyně. Když jedni zabíjejí, druzí přicházejí s pomocí. Přeložila Michala Benešová. Vydal Past production s.r.o. pro PANT z.s. v rámci Edice Moderní dějiny, Ostrava 2018. 254 stran.)

Josef Mlejnek jr.
články autora >

 Sdílet na Facebook Sdílet na Twitter Poslat mailem

Historie / střední a východní Evropa

všechny články na toto téma >

BABYLONSKÁ VĚŽ
nástěnka/9. 5. 2023 /
Sborník textů, úvah, rozhovorů, básní, úryvků, dokumentů, které představují literaturu, kulturu, dějiny výše uvedených národnostních menšin v ČR a v Norsku. Více než…

Skvělá Tichá revoluce
glosy/26. 4. 2023 / Petr Placák
Po sérii uzávěrek, Babylonů, sborníků, studií, článků, různých diskusí, setkání…, která teď byla, je člověk úplně vyždímanej, což jen umocňuje…

Činit pokání musí zločinci
dokument/16. 4. 2023 / Kara-Murza V. V.
Moskevskému městskému souduOd obžalovaného Kara-Murzy Vladimira Vladimiroviče, nar. 09/07/1981ZÁVĚREČNÁ ŘEČ (v souladu s článkem 293 trestního řádu Ruské federace) Občané soudci! Byl…

Kremelský kmotr
články/5. 4. 2023 / George Weigel
Pokusy porozumět Vladimiru Putinovi a ruskému revanšismu, který nyní hrozí rozložit základní bezpečnostní architekturu Evropy po studené válce, by neměly začínat odkazem…

Mentalita otroků
komentáře/31. 3. 2023 / Petr Placák
Kořeny současné agrese Putinova Ruska proti sousední Ukrajině nerostou z frustrace byvší světové velmoci z prohry ve studené válce, jak se to…

Rusem snadno, rychle a navždy
komentáře/29. 3. 2023 / Petr Mach
Dne 20. března uplynulo 20 let od útoku koalice vedené Spojenými státy na Irák. Při té příležitosti si snad žádný významný deník…

Putin: Ein Volk, ein Reich, ein Führer
rozhovory/20. 3. 2023 / Anna Anagnostopulu
Putin žije ve strachu před otrávením, nepoužívá internet a válku na Ukrajině plánoval už předtím, než se stal v roce 2000 prezidentem…

Generál a antikomunisté
polemika/14. 2. 2023 / Petr Placák
Adam Drda vytáhl na Bubínku Revolveru (Sešikovat se za generálem a hledět již jen vpřed) proti nekritickým podporovatelům generála Pavla. Popsal…